

ԱՐԾԱԳԱՄԻ

Ողջոյն «Վերադարձ»-իդ «Ազգ»

Մենք Հայաստանի մէջ ուսանած Ռամկալար Ազատական Արեւել Չոքլանեան ակումբի նախկին քերական անդամներ, անխառն հրահանգով ու անտու գոհունակութեամբ կ'ողջունենք հայրենի «Ազգ» օրաթերթին «Վերադարձը իր նուիրական ակումբներուն»:

«Ազգ»-ի հիմնումին եւ անոր հրահանգներուն գործընթացին մէջ,

մեր բարոյական, կազմակերպական քերական անդամներուն ու մասնակցութիւնը եղած են յոյժ կարեւոր, գործուն դերակատարութիւններով, սակայն, մեզի համար ցաւ է, որ վերջին տարիներուն մեր սիրելի քերականը եղած է իր ուղեկիցին, որդեգրելով ՌԱԿ-ին համար խիստ անյարիր քաղաքականութիւն մը:

Այսօր, երբ ան վերազատ է իր ազ-

գային հայրենական ՌԱԿ-եան դասանակը, մենք ի խորոց արի կ'ողջունենք այս վերադարձը, կ'ողջունենք այս վերադարձօրը, մաղթելով անոր անխաղաղ եւ անսայրաք հրահանգներին, ի ծառայութիւն մայր հայրենիին ու հայ ժողովրդին:

Ուսմկալար ազատական Արեւել Չոքլանեան ակումբի անդամներ
Պէլքար, 30 Ապրիլ 1996

Ողջոյն Ազատական ժամկալարութեան քառակիր «Ազգ»-ին

Ուսմկալար Ազատական կուսակցութեան կիսամյակի Երջանային վարչութիւնը, իր ակումբներու քերականներու անունով, կ'ողջունէ հայրենի «Ազգ» օրաթերթին հրահանգներին, նոր դիմագծով, բայց ՌԱԿ-ի ազգային հայրենական վեճը զարգացնելու վերահսակող ուղեգիծով:

Ինչպէս աշխարհաստեղծ, այնպէս ալ կիսամյակի մեր քերականը, վերջին տարիներուն մասնակցութեամբ ու քաղ-

աքական հեծեւած է «Ազգ»-ին այն խորք քաղաքականութեան, որ բոլորովին չէր համապատասխանէր ՌԱԿ-ի հիմնադրութեանը քերական ազգային-քաղաքական գործիչներու ու սեւաբաններու ուղղութեան:

Մեզի համար ուրախութիւն է, որ «Ազգ»-ը ներկայիս կը հրահանգուի իր իսկական իրաւասիրտ քաղաքական հովանաւորութեամբ, իսկ կրկնակիօրէն հղատութիւն է, որ ան յիշի քա-

ղաքական դառնալի ազատական ժամկալարութեան յարաբերակցութեան, այն ժամանակներէն, որ հայրենիի հզօրացումն ու հայրենի ժողովուրդի բարօրութիւնը գերիվեր են քերական սեւակի նկատման:

ՈՍՄԿԱԿԱՐ ԱԶՈՒՍԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼ ՉՈՔԼԱՆԵԱՆ ԱԿՈՒՄԲԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ
Պէլքար, 30 Ապրիլ 1996

ՆՈՒՄԵՐ

Ով մարդկային արդարութիւն, թող ես թեմ ԲՆ ԴԱԿԱՏԻՆ

Դուք սիրում եմ հեղեղելով ժամկալար մեր: Այսօր մենք գրեթէ ակամստեան ու մասնակցի ենք մասնաշրջ իրակի ճակի: Այդ ժամանակներուն սովորաբար անձնանք հանգազոր լինում է նա, ով անձնից ցաւ է աղմուկ բարձրացնում իր անմեղութիւնն ու արդարութիւնը աղաքացիներու համար: Այսօր (նախկին) «Ազգ» աշխատակիցները թողնի ծայր են բարձրացել: Երեւ նոր «Ազգում» տղազրկել էր մի հողված, որ ինձ ստիպել է նստել եւ գրել:

Չեմարիք է, ովքեր են նրան, որքան են եկել «Ազգ» եւ ինչու հանկարծ նրանց սիրեն այդպէս զովում է «Ազգ» համար:

Երբ իր ժամանակին լույս աշխարհ եկավ «Ազգ»-ի անալիզի համարը, միայն թե մի ուրանա, բոլորը էլ միաձայն խոսում էին ժամկալարների մասին, որով հիմա էլ թերեւ են տղան:

Իսկ ինձ հեմարիքում է, թե որքան էին այն ժամանակ այստեղ աղմուկ հանած, եւ «Ազգ» կրօնով յաշտանող մեր այս լրագրողները:

Ուսմկալար Ազատական կուսակցութեան անդամ, իր աշխատանքային օրերն անցկացնում եւ նյութեր տպագրում էր «Հայաստան» թերթում:

Սառա Պետրոսյան - երբ հիշողութիւնս չի դալածանում, իսկ ես փառ Աստու, դեռ չեմ դժգոհում, «Երկիր», «Հայրենիք», «Փաստից» հետեւ Դաւանակցութեան քաղաքացի «հարուրդում» առավ «Ազգում»:

Նարինե Մկրտչյան - աշխատել է «Հայ» թերթում, հայտնի ազգային

առաջադիմական է: Նրա հարցազրույց-հեմարիքները հանրապետության առաջին տիկնոջ հետ տղազրկում էին նաեւ «Հայաստանի Հանրապետութիւնում»:

Ցուցակը շարունակելու հարկ չկա: Կարծում եմ նրան, ովքեր աշխատում են մյուսների ծայրը խլացնող կոկորդալապտիկ հիստերիկ միջեր արձակելով եւ մի յայտ սքալելով եւ... Ինչո՞ւ եմ վախենում ծծաւորութեան այնքան նայելու: Մեր այս բոլոր լրագրողներին կարելի է այսպէս քննադատել: «Իսկական արիւթներ», քննադատութիւնը՝ անկայուն, փոփոխական, մայրը՝ հիստերիկ, սեփը՝ արեւելախառն արեւմտամեծ ծգուններով:

Չեմ հուզվել, երբ իմացել եմ «Ազգ»-ի փակման քաղաքական մասին, կարող եմ ամեն ինչ իր շեղը դրվեց, ամենից ստացան իրենց հասանելիքը: Երբ աշխատանքից հեռացվում էր Համլեյն Գառնարյանը, նրանից անոթ եւ հետ հեռացվում էին լրագրողներ եւ տեխնիկական աշխատակազմի աշխատողներ, չկային այսօրվա առաջալիները: Այսօրվա զոռոտոտողները որեւէ մեկը իր «խաղը» ծայրով չխոսեց ի յաշտանութիւն խմբագրի, չէր նրանց ծոփ չէին սվել, նրանք դեռ աշխատում է «աղաքիում»: Ինչ: Սակայն ինձ հեմարիք էր, մի՞թե միտ այդպէս էր լինելու, մի՞թե ինչ որ մեկը ղեկ է կարողանա ստոր արարներով կառավարել, մի՞նչ էր:

Տոն Օրվելի «Անասնաձերմայում» հեմարիք էր յարգաբանվել այն, ինչ այսօր կատարվում է մայրաքաղաքի ոչ անհայտ թերթից մեկում: Նրանց հա-

մար, ովքեր չեն կարողացել, համառոտ յաշտանում: «Անասնաձերմայում» անասնաձերմայում հեղափոխութիւնն են անում, դուրս ելում մարդկանց, գրում իրենց կարգախոսները, դեկլարացիաներով խոզերին: Անցնում է ժամանակ, խոզերը սկսում են «հարգել», իսկ կարգախոսներն անակաջ փոխվում եւ հարմարեցվում են ըստ յաշտանի:

«Ազգ»-ը դեմոկրատ կատարվեց նույնը, դուրս եկան բոլոր նրանք, ովքեր ինչ իրավասու էին խոսել, ովքեր գրեթէ ոչինչ չգիտէին: Դա այնքան հարմար տարբերակ էր: «Հարգանքներ» արդէն փոխել էին իրենց կարգախոսները, հարմարեցրել իրենց նպատակներին: Ես չեմ ուզում խոզալ նրանց, դա Աստու գործն է:

Մնացածների համար հաստատաբար կարող եմ ասել, որ Պալել Դալլախյանին հետ հարմար տարբերակ էր: «Հարգանքներ» արդէն փոխել էին իրենց կարգախոսները, հարմարեցրել իրենց նպատակներին: Ես չեմ ուզում խոզալ նրանց, դա Աստու գործն է:

Մնացածների համար հաստատաբար կարող եմ ասել, որ Պալել Դալլախյանին հետ հարմար տարբերակ էր: «Հարգանքներ» արդէն փոխել էին իրենց կարգախոսները, հարմարեցրել իրենց նպատակներին: Ես չեմ ուզում խոզալ նրանց, դա Աստու գործն է:

Դե քանի որ գրել էլ չեմ սիրում, խոսու ուզում եմ ավարտել նրանով, որ վերջիվերջ հաստատում լինում է ամեն ինչի համար: Այսօրվա կոկորդալապտիկներն էլ զուցե հանդարտվեն, եւ իրենք նայեն նաեւ այլ տեսանկյունից: Քանզի միակողմանիութիւնը ոչ մի անգամ չ'ալ վերջաբան չի ունենում: Սքալվել, ու չէ:

ՀՀ արդարադատության նախարար Կ. Ե. Ալեքսանյանին

Դիմում

1992 թ. հունվարի 20-ին ՀՀ արդարադատության նախարարության կողմից գրանցվել է «Ազգ» օրաթերթը, որի հիմնադիր խորհրդի կազմում ընդգրկվել են ՌԱԿ-ի ներկայացուցիչներ Հակոբ Ավետիսյանը, Ռուբեն Միրզախանյանը, Վաչե Դազարյանը, Սիմոն Մինասյանը եւ Կարեն Կոստանյանը:

Թերթի գլխավոր խմբագիր Հ. Ավետիսյանը նշանակվել է ՌԱԿ-ի Կենտրոնական վարչության կողմից: Թերթի կառուցմանը 2-3 կեսուն նվազում է, որ «Ֆինանսավորումը կատարվում է հիմնադիր խորհրդի կողմից», որը, մեղմ ասած, չի համապատասխանում իրականությանը, քանի որ թերթը ստեղծված օրվանից ստացւոր ֆինանսավորում է ՌԱԿ-ի կողմից:

ՌԱԿ Կենտրոնական վարչության որոշումով նյութական հասկացումներով (թուղթ, աշխատակար, տպագրական միջոցներ) եւ սարքավորումներ (համակարգիչներ) հնարավոր է դարձել «Ազգ» թերթի հիմնադրումը եւ հրատարակումը: Այդ եւ հաստատում «Ազգ»-ի առաջին ամսաթիւնը անվանաթերթը եւ առաջին խմբագրական: Այսօր լույս տեսավ Ռամկալար ազատական կուսակցության «Տոնաթերթ» «Ազգ»-ի առաջին համարը: 20 հազար օրինակ տպագրա-

1995 թ. դեկտեմբերի 26-ին լույս տեսավ «Ազգ» օրաթերթի անունով, սակայն «Ազգ» թերթի վերադարձը ՄԱԿ-ում կազմակերպելու համար որոշում «Ազգ 2», այլ կապակցությամբ ՌԱԿ-ի եւ ՄԱԿ-ի «Ազգ» ընկերակցության միջեւ կնքվել էր յայտանագիր 1993 թ. դեկտեմբերի 3-ին, որն ուժի մեջ էր երկու տարի: «Ազգ»-ը հիմնադրման օրվանից ուներ եռօրյա տարբերակություն, սակայն նյութական նորանոր հասկացումների շնորհիվ 1992 թ. սեպտեմբերից դարձավ ամենօրյա եւ այդ կապակցությամբ «Ազգ»-ի խմբագրականում նվազում է, որ «Ազգ»-ը մնում է մնալու է խոսակողը Ռամկալար ազատական կուսակցությանը:

Թեկուզ եւ թերթի հիմնադիրներ հանդես են եկել կոնկրետ ֆիզիկական անձինք, սակայն թերթը եւ սփյուռում, եւ Հայաստանում ծանայվել ու ծանայվելու է որոշում ՌԱԿ-ի յաշտանաթերթ:

Ֆինանսական գոհաբերությունների շնորհիվ կուսակցությունը հեմառն է մեկ նպատակի, որպէսզի թերթն արտադրի ՌԱԿ-ի կողմից որդեգրած ազգային ուղղությունը:

Սակայն դեռեւս 1995 թ. դեկտեմբերի 25-ին ՀՀ արդարադատության նախարարությունը ՌԱԿ-ի կենտրոնական վարչության անձնակազմի Հակոբ Գառնարյանից

ստացել է դիմում, ուր նվազում է, որ վերջինիս խմբագրի «Ազգ» թերթի կառուցմանը արված ուսումնասիրությունը ցույց է սվել, որ «Ազգ» թերթը դարձել է արտադրանք ՌԱԿ Կենտրոնական վարչության որդեգրած ազգային-քաղաքական ուղղությունը:

1996 թ. ապրիլի 15-ին ՀՀ արդարադատության նախարարությունում գրանցվել է Ռամկալար ազատական կուսակցության ներկայացուցիչներու հաստատական կազմակերպությունը, որի հիմնադիր կազմում ընդգրկվել են «Ազգ» թերթի հիմնադիր խորհրդի երեք անդամներ՝ Վաչե Դազարյան, Սիմոն Մինասյան եւ Կարեն Կոստանյան: Խնդրում են վերականգնել արդարությունը, «Ազգ» թերթը վերադարձնել իր իսկական սիրտը վերականգնել սեփականաշրջանակով իրավունքը եւ «Ազգ» օրաթերթի հիմնադիր խորհրդի կազմում քաղաքացիական Ռամկալար ազատական կուսակցության ներկայացուցիչությունը ծանայել որոշում հիմնադիր:

Ուսմկալար ազատական կուսակցության ներկայացուցիչներ

Տարածական կազմակերպության նախագահ Միխայիլ Խաչատրյան

Հասկանալով ՌԱԿ-ի ընդհանուր յաշտանալորական ժողովում ներկայացված հակոբ Ավետիսյանի զեկուցագրից

Պատարճան Ասեմաթե ՌԱԿ-ի ընդհանուր յաշտանալորական ժողովի Մայր Դիւանի կամի անկախ յաշտանալորական ժողովի մաս կազմել մեր յաշտանալորական կուսակցութեան այս կարեւորագոյն ժողովի աշխատանքներում, կից կուղարկեմ Հայաստանին նուիրում զեկուցագիր, խնդրելով զայն ընթերցել օրակարգի համապատասխան քաղաքացիական կեդրոնական վարչութեան կողմէ Հայաստանի մեր քրքանակին ուղղուած քրքարեկանով:

Ողջունելով Չեզ եւ ներկայ զսնուող բոլոր ընկերները յաղղութիւն կը մաղթեմ քոյրիդ՝ կուսակցաւեն եւ հայրենաւեն ձեր աշխատանքին մէջ:

Չեկուցագրի վերադարձեան կը կցեմ Հայաստանի Թ.Ս. Միութեան ողջոյնի գիրք:

Կը կցեմ նաեւ հայրենի աւագ գրողներն Ասեմաթե Այաշաբեանի յուզիչ նամակը, խնդրելով որ ընթացի տրուի իր եւ այլոց փաշտալին:

Յարգանքներով
Յ. Աւետիսյան

«Ասկէ կ'երեւի, որ 1988

ի սկիզբը արդէն բոլորովին աննպաստ կացութիւն մը կը սիրէ Հայաստանի մէջ մեր գործունէութեան համար: Փաստօրէն ոչինչ ունեին իրեւ կուսան: Մեզի բարեկամ ղեկավարները իրենց աքոսներով ինձ մտահոգ, մինչ մտահոգ անհոգ անհոգ լինելով արդէն ուրացել էին մեզ:

Ընդհանրապէս աննպաստ այս յայտանքներուն ճակ աշխատեցան Ա. Չո-

ղաքեան ակումբը, որու գործունէութեան նպատակներն ճաշտ արդէն նպատակային դարձած այնպիսիները մեր ընկերներն ունանց Վաչէ Դազարեան, Վարդան Ուզունեան, Գրիգոր Գրիգորեան, Յարութ Եղկաբեան եւ այլն: Եւստի «Երեսնամեակ» երեսնամեակ, Մայր Կարապետեան, Սիմոն Մինասեան եւ ուրիշներ:

... Նոյն անտուան սկիզբը, Կեդրոնական վարչութեան մէկ խելամոյտ որոշումով, իրեւ ներկայացուցիչ երեւան ժամանել էր Աւետիսյանը 3 ամսով, որ յետագային երկարաձգուեցաւ մինչեւ յառաջիկայ Սեպտեմբեր ամիսը:

... Այսօր ամենեւնի այժմեական հարցը Հայաստանի մէջ ՌԱԿ-ի յաշտանալորական գրանցումն է ըստ հաստատական-ազատական կազմակերպութիւններու մասին օրէնքի: ՌԱԿ 18-րդ Պատկանելի Պատկանալորական ժողովը լինարեւել է՛ր քրքանակի կողմէ անապարկուած կանոնադրութիւնը, կը խնդրեմ որ քսաղ կարգով տա իր օրհնութիւնը, որովպէս յաշտանալորական գրանցումին իրեւ Հայաստանի Ռամկալար Ազատական կուսակցութիւնը, նոյն կանոնագրին մէջ իսկ նշելով, որ ՀՊԱԿ-ը իր աշխատանքներն ու քանակը կը համակարգէ ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան հետ...

... Մեր «Ազգ» յաշտանալորական խմբագրական կազմի անդամներուն առաւել հեռանկարայինները ղեկ է հերթով, մի քանի անտուան համար հրաւիրուին արտասահմանի մեր թերթերուն կողմէ՝ աշխատանքի...

Իրավական

ՀՀ արդարադատության նախարար Կ. Ե. Ալեքսանյանին

Դիմում

Հարգելի պրո Ծախարար Հանդիսանալով երեւանում լույս տեսող «Ազգ» օրաթերթի հիմնադիր խորհրդի անդամ, ուզում եմ հայտնել հետեւյալը:

ա. «Ազգ» օրաթերթը հիմնադրվել է Ֆինանսավորվել եւ հրատարակվել է Ռամկալար ազատական կուսակցության Կենտրոնական վարչության կողմից: Հիմնադիր խորհրդի կազմը ձեւակարգու էր ունեցել միտ: Հիմնադիր խորհրդի կազմը որեւէ է ՌԱԿ Կենտրոնական վարչությունը: Հիմնադիր խորհուրդը մեծապէս գործադրել է ՌԱԿ Կենտրոնական վարչության որոշումները: Այդ են վկայում նաեւ զլիսավոր խմբագիր Հակոբ Ավետիսյանի քաղաքացիական զեկուցագրերը՝ յուղված Ռամկալար ազատական կուսակցության Կենտրոնական վարչությանը:

բ. «Ազգ» օրաթերթի գլխավոր խմբագիր Հակոբ Ավետիսյանն այդ յաշտանում է նշանակվել եւ աշխատանք կարծ ստացել ՌԱԿ Կենտրոնական վար-

չութեան կողմից: Հիմնադիր խորհրդի կազմը երբեք չի գրադրվել թերթի ֆինանսատեստական եւ հրատարակական գործերով:

գ. Նկատել ունենալով, որ «Ազգ» օրաթերթը շեղվել է սեփականաշտե հանդիսապող Ռամկալար ազատական կուսակցության դալանաւ սկզբունքներից եւ քաղաքական հիմնականներից, ՌԱԿ Կենտրոնական վարչությունը որեւէ է սնորհել իր իսկ կողմից հիմնադրված թերթը:

Աս այդ, դիմում եմ ձեզ «Ազգ» թերթ վերադարձնել իր իսկ սիրտը՝ Ռամկալար ազատական կուսակցության Կենտրոնական վարչությանը:

«Ազգ» թերթի հիմնադիր խորհրդի եւ Ռամկալար ազատական կուսակցության ներկայացուցիչներու հաստատական կազմակերպութեան հիմնադիր անդամ
Կարեն Թալալեանի Կոստանյան

ՀՀ արդարադատության նախարար Կ. Ե. Ալեքսանյանին

Դիմում

Իրեւ անդամ երեւանի «Ազգ» օրաթերթի Հիմնադիր խորհուրդի, կ'ուզեմ Ձեր ուսադրութեան յանձնել հետեւեւալը:

ա. «Ազգ» օրաթերթը հիմնուած է ծրագրումովը եւ ֆինանսաւորումովը Ռամկալար Ազատական կուսակցութեան Կեդրոնական վարչութեանը:

բ. Հիմնադիր խորհուրդի կազմը, որ ձեւակարգու քննարկ էր, որոշուած է ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան որոշումով, որ նոյնպէս որոշուած է յարոն Յակոբ Աւետիսյանին վստահել թերթին խմբագրումը եւ առ այդ վարձարել զինք անտուան աշխատակարանով:

գ. Թերթին բոլոր զոյլերն ու սարքաւորումները կը յաշտանակին ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան: Անոնց մէկ մասը երեւան քրքաւ եմ անձամբ:

դ. Թերթը շեղուած է ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան որդեգրած ուղղութեանը:

Այս բոլոր տուեալներու յենելով, անհրաժեշտ կը դառնայ թերթին վերադարձնումը իր իրաւասիրտ՝ ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան, որու համար ալ կը խնդրեմ որ սնորհուի անհրաժեշտ:

Յարգանքներով ղոկար
Վաչէ Դազարեան

Հիմնադիր (փոխադրութեան ՌԱԿ-ի) «Ազգ» թերթի Պատկանալորական վարչութեան նախագահ Կարէն Թալալեանի Կոստանյան 1988-1991 Վարչի սնորհել եւ անտուան ՌԱԿ Կեդրոնական վարչութեան 1991-1994

«Ազգ»
ՈՍՄԿԱԿԱՐ ԱԶՈՒՍԱԿԱՆ ԱՐԵՎԵԼ

Կուսակցութեան 2 հարկ

Հիմնադիր եւ իրաւասիրտ
Ռամկալար Ազատական կուսակցութեան ներկայացուցիչներու հաստատական կազմակերպութեան

Երեւան 37500, Կենտրոնական 47

ՌճԵ Եւ Կոստանյան
ՊԱԿԵԼ ԳԱԼԱՅԵԱՆԻ

Apple Macintosh
Կառուցման յանձնարար
Պէլքար «Ազգ»-ին տղաքաղի է

ԽՄԲԸԳՐԱԿԱՆ ՄԱԿՄԻՆ
Մեմբեր 5216-35

«ԱԶԳ»
LIBERAL DEMOCRATIC DAILY
Editorial board
47 Hamrapetian st., Yerevan, Armenia, 375010

ԿԱՍԱՐԱԿՈՒՄ

Քաղաքակրթությունը եւ սովերային էկոնոմիկան

Վերակառուցումից ու բազալստու-
բյունից, համայնավարության ան-
կումից հետո, երբ բարձրացան մեր
գիտակցության մեջ էա՞ս ու էա՞ս վա-
րագույրներ, ստացանք մի մեծ ժա-
ռանգություն:

Ստացանք մի հին հասկացության
լայն ընդգրկում մեր հասարակու-
թյան մեջ, այն է՝ սովերային էկոնո-
միկան: Ո՞նձան կզարմանան, մի՞թե
դա որոշվեց, իսկ հայերեն ասած
հիմնախնդիր կարող է լինել: Պարզ-
վում է, որ այո, կարող է լինել: Եւ ոչ
միայն մեր փոքրիկ Հայաստանում,
այլեւ ամբողջ աշխարհում: Սովերա-
յին էկոնոմիկան գիտական աշխար-
հի կողմից ուսումնասիրության նոր
նյութ է: Նրանով սկսել են զբաղվել
մոտավորապես 70-ական թվական-
ների վերջերից Իսպանիայում, Իրան-
սիայում, Հունգարիայում, Լեհաստա-
նում, Նիդեռլանդներում, Ռուսաստ-
նում, Ֆրանսիայում 90-ական թվա-
կաններին: Որո՞ւ բայց այդ ուղղու-
թյամբ կասարվում են նաեւ Հայաս-
տանում, որովհետեւ ինչո՞ք ժողովու-
րդն է ասում «դանակը ոսկորին հա-
սավ»: Ուսումնասիրողները որոշակի
զեմբարությունների առջեւ են կանգ-
նում, քանի որ որոշակի չեն սահման-
ված սովերային էկոնոմիկայի սահ-
մանները, դժվար է հավանել գործու-
նեության այդ ձևերի վերաբերյալ
ճշգրիտ ինֆորմացիա եւ մինչ այժմ
որոշված չեն ուսումնասիրության
ընդհանուր մեթոդներն ու չափանի-
շերը:

Կարծում ենք, որ նորություն չի լի-
նի, եթե ասենք, որ այսօր դժգոհելու
էա՞ս ու էա՞ս առիթներ կան: Եւ դժգո-
հում են բոլորը եւ ունեւորները, եւ
չունեւորները: Երբեմն ունեւորներն

ավելի էա՞ս են դժգոհում, որովհետեւ
մարդկային էությունն է դա, ինչքան
էա՞ս ունեւ, այնքան ավելի են ուզում
ունենալ: Պահանջումներ, որ բավա-
րարվել է, ծնում է նոր պահանջումներ:
Սա այնքան լուրջ խնդիր է համայն
աշխարհի մասշտաբով, որ ընկած է
մի այնպիսի կարեւոր գիտության
հիմքում, ինչո՞ք ինչ է սենսապիտու-
բյունը, այն է՝ մարդկանց ցանկու-
թյունները եւ պահանջումները ան-
սահմանափակ են ու անհագ, իսկ
օբյեկտները, որոնց միջոցով եւ շնոր-
հիվ բավարարվում են այդ ցանկու-
թյունները, դարձապես սահմանա-
փակ են եւ սակավ: Ի վեր-
ջո, մարդու սենսապիտուբյունը
նորապես բացահայտելու եւ նկատի
ստանալու է, որը կարողանա մեր
պահանջումները բավարարել, եւ
որքան էա՞ս նկատի ունենա մարդը
(ընթացիկ), այնքան լավ: Իսկ եթե
ավելի էա՞ս նկատի ստանա, ապա
կլինի ավելի ու ավելի լավ: Սա ճիշտ
է նաեւ ողջ հասարակության հա-
մար:

Բայց եկե՛ք վերադառնանք մեր հե-
տադարյան առարկային սովերա-
յին էկոնոմիկային: Ցավով, այն Հա-
յաստանում լայն տարածում է ստա-
ցել: Նրան մեծ հանդիպում ենք
ամենուրեք, սկսած հացի գնումից
մինչեւ Հայաստանի դրամական սահ-
մանները մեկընդմիջ կամ էլ ժամա-
նակավորապես լինելու բարդ արտո-
դակարգը: Այս ընթացքում մենք,
իհարկե, դժգոհում ենք ու դժգոհում:
Մեղադրում բոլորին (բոլորի սակ
չափերը կհասկանանք բոլոր նրանց),
ուն որ կկարողանանք մեղադրել:
Իսկ արդյո՞ք կմեղադրենք ինքներս
մեզ, երբ երբեմն կամովին, երբեմն էլ

հարկադրաբար մեր ճանապարհները
հասկում են «սովերային» կոչվող
գործելակերպի հետ:

Եկե՛ք ֆենարկենք երկու օրինակ:
Թերեւս, օրենքի ուժ չունի նվիրատու-
թյան մասին օրենքը: Բայց դասկե-
րացնենք մի իրավիճակ, որ այն ար-
դեն գործում է եւ դուք ստացել եք
նվիրատուություն մեր հեռավոր քաղ-
կանից, 100 հազար ԱՄՆ դոլարի
չափով: Նվիրատուության հարկի տե-
կոսարդույթը, ենթադրենք, հավասար
է 20 տոկոսի (եւս մեկ անգամ զգու-
ցացնում ենք, որ թվերը հիշողների
են): Դա նշանակում է, որ իրավա-
բանական ձևակերպումից հետո դուք
դուք էլ ոչնչակա՞ն քաղցրե՞ք վճարել
20 հազար դոլար նվիրատուության
հարկ: Հարցրե՛ք ինքներդ մեզ արդյո՞ք
դաստաստ են վճարել այդ հարկը, թե
ոչ: Հարկային բարոյակնություն
այս մթնոլորտի առկայության դե-
մոնստրացիոն թվում է մեզ, որ էա՞ս է-
րը դրական դասախոսան կան: Մե-
ծամասնությունը կփորձի խոստովել
այդ հարկումից ինչ-ինչ ճանապարհ-
ներով «լեզու գտնելով» այդ հարցով
իրավատա այս կամ այն դասախոս-
յի հետ: Ավելորդ չենք համարի նեւ,
որ ինչո՞ք ողեսությունը դարձավ
ուճի ֆաղափացիների
նկատմամբ, այնպես էլ ֆաղափացի-
ներն ունեն որոշ դարձափոխու-
մեր ողեսություն նկատմամբ: Դրան-
ցից մեկն էլ հարկերի մոտումն է:
Ասենք նաեւ, որ հարկը ֆաղափացի
հասարակություն ունենալու մեր
վճար է:

Վերը նկարագրված օրինակում
մեր ֆաղափացին, որ նվիրատու
էր ստացել, կնդրասի սովերային էկո-
նոմիկայի ընդլայնմանը:

Մեկ այլ օրինակ էա, քաղ եւ քա-
րենաբող վիրահասությունից հետո
դուք բժշկի սեղանին եք բողոքում մի
որոշակի գումար: Բժիշկն իր հերթին
հարկ չի վճարում իր կողմնակի նկա-
մից, եւ այդ նկատմամբ դատում է
«սովերային», քանի որ դատարանը չի
հաշվառել: Այդ մասնաբաժնի արժե-
քը, վաստահան, չի մեկ ներքին համա-
խառն արտադրանքի մեջ: Զիչ չեն
այն մասնագիտությունները, որոնք
հնարավորություն են տալիս լրացու-
ցիչ նկատմամբ ասանալ: Թվարկենք
դրանք, բժիշկներ, բուժօրհաններ, վա-
ստաբաններ, ոստիկաններ, ճարտարա-
դասներ, վարսավորներ, դիմապար-
զարներ, սափսի վարորդներ, բեմա-
լցակալանների աշխատողներ, փոս-
տատարներ, ավտոկազմակերպիչ դա-
սակներ, մասնախմբի, հարկային հա-
մակարգի աշխատողներ, դասախոս-
ներ, բնակարանների վերանորոգող-
ներ: Այս բնակարանից մենք կարող
ենք գալ մի եզրակացության, որ սո-
վերային էկոնոմիկան սովերային չէ,
այլ՝ մեր աշխարհից: Սովերային էկո-
նոմիկան, այսպիսով, ընդգրկում է
գործունեություն եւ լեզու, եւ ոչ լե-
զու ոլորտներ: Լեզուն իր հերթին
ընդգրկում է գործող, աշխատող եւ
Ֆիզիկա աշխատող միավորում: Ֆիզի-
կա գործող միավորների թվին են
դասակարգվում ներառյալից տկոսադ-
րույթներ խոստացող եւ ավանդառու-
ների ավանդները վաճառող բոլոր-
դիս ֆաղափացի ֆորմաները: Սովե-
րային էկոնոմիկայի մի կարեւոր մաս
է կազմում առօրինական գործու-
նեությունը, որը միաբերված արգել-
վում է օրենքով: Առավել քննադատ օր-
նակներից են քննադատների եւ ակո-
նոմիկայի արտադրություն մասնավոր ան-

ճանց կողմից, դրոնկությունը, գո-
ղությունը, դրամաբարությունը: Այս
վերջին երկուսը կարող են ավելի գե-
ղեցիկ ձևով ներկայացնել որոշ
նկատմամբի անօրինական վերա-
բախում: Պարզ է, որ նման գործու-
նեության մասին ինֆորմացիա ենք
ստանում դասական եւ ֆրեյդական վի-
ճակագրությունից: Սովերային էկո-
նոմիկայի տարածման աշխարհագ-
րության եւ մասշտաբների մասին
լավ տեղեկացում են տալիս հետե-
ւյալ տվյալները, ըստ գնահատումների,
1982 թվին սովերային էկոնոմիկան
կազմել է ԱՄՆ-ի ներքին համա-
խառն արտադրանքի 4.2 տոկոսը,
Գերմանիայի Դեմոկրատական Հան-
րապետությունում, Լեհաստանում,
Հունգարիայում 80-ական թվական-
ներին այն կազմել է 10 տոկոս: 1992
թվին այս ցուցանիշը հասնում է 10-
12 տոկոսանոց սահմանագծին, իսկ
այժմ 20-25 տոկոսի սահմաններում
(այս երեք երկրների համար):

Խոսակցություններ են լսվում, որ
Հայաստանի հարձակ մեծանախող
սկսվածը տասնամյակ են 30-70 տո-
կոսի սահմաններում: Բայց դրանք
դեռեւս ճշգրտված չեն, ուստի եւ չենք
ուզում ժամանակավոր եզրակա-
ցություններ անել: Մի բան է միայն
ակնհայտ, գոյություն ունի ուղղակի
կառ սովերային էկոնոմիկայի մաս-
շտաբների եւ ֆաղափացի հասարա-
կության միջեւ: Սովերային եւ ոչ սո-
վերային էկոնոմիկաների մասշտաբ-
ների հարաբերակցությունը ճշմար-
տագիտորեն կարող է մտաայել որոշ
ֆաղափացիության մակարդակի մի
յուրօրինակ ցուցանիշ: Թվում է, թե
բացասությունների կարիք չկա:

Հասունիկ Սահակյան

hungar

Փողոցի անկյունում, «մայթերի վրա»...

Վաղ առավոտյան նրան էլ, վա-
սակաբեա՞ս աշխատանքի ողես,
դուրս են գալիս սնից խենց օրվա
հացը վասակելու: Փորձիր մոտե-
նալ, բայց նրան միայն մի քանի
դրամի ակնկալիք ունեն, իսկ հար-
ցափոխությունը կամ թե խղճահա-
րությունը, սվածը 5-10 դրամը քի-
բից հանելու ողես մի քան էլ ստաց-
վում, ու դու ինչ էլ անհարձար եւ
զգում ավելորդ դիտող հարցեր
արտանկելու համար: Պարզ է մի-
այն, որ նրանց համար օրնորում
ստան առօրինակ նստելը կույրի
ձեռնադիպակն համարժեք մի քան է...

Ամեն օր, ամեն օր, ամեն օր:
Ամեն օր եւ, դու, բոլորս անցնում
ենք նրանց կողով: Ըստերի դեմքն
արգեն դաջված է օրվա մեջ, եւ
այդ սեղան կանգնելը կամ նստելը
օրինակաբար ողես մի քան է,
Ու թե մի օր էլ հանկարծ չենք հան-
դիպում, ենթադրաբար անմի-
ջապես զգում ենք, որ այդ փողո-
ցի այդ անկյունում ինչ-որ բան
ուղակա՞ս է: Բայց միայն փողոցի
անկյունում: Իսկ շուկաներում,

զուրկացող հարաբերություններին
զուրկաբեռ, ծաղկում է մուրացակա-
նությունը հնացած ու համեմատա-
բար ֆաղափացիք բազմաթիվ ձե-
ւերով դարձաբար ընդգրկելով
նոր աշխարհի խնդիր: Մի դեղ-
ում նստած են, մեկ այլ դեղում
կանգնած, մեկը ինչ-որ երգ է եր-
գում ու համարյա թե գրողանդ մե-
նում, մյուսը ավելի համեմատ, մի
քանի կարճափոխ է խնդրում կամ,
ասենք, մի կառ կանաչի:

Հիմա արդեն հազվադեպ կհան-
դիպես զանազան ցուցանակներ
դուրսերից կախած ու խոսադուր
հայտարարած խորհրդավոր միանձ-
նուհիների, խնդրված մեղացող դրա-
մաբարություն, որոշիվ մի քանի ար-
քի առաջ էլ չկին:

Չարմանալի է, բայց մի ուրիշ
փոփոխություն էլ կա, նրանք կար-
ծես մի սեսակ խնդրողից դառնա-
ցողի են փոխվում: Ու երբեմն, թե
մի էլ շատ չլինի, չես, կասիլոն այդ-
դիպակն լինել: Յուրաքանչյուր՝ ար-
քի-կիրառի ցանկանցած եկեղեցու
թակում, ճոճալիմանում, վճա-
րովի ավտոկազմակերպում, ըստ

խենց իսկ կողմից բաժան-բաժան
արված ճեղքմաների: Ու այս
«վարչական բաժանման» համա-
տարած խառնակությունը դժվարա-
նում եւ տարբերվող դրամային
խակաղես հացի փող չունեցողից:

Այո, ժամանակի հետ նոր մեծեր
են գտնվում, եւ ըստ այդմ բավա-
կանին փոխվել է հոգեբանությունը:
Այն մուրացականները, ովքեր
հանդես են գալիս խնդրով, ինչ-
ողես արդեն ասացիք, եկեղեցի-
նի քակերում կամ տնավաճառան-
րում, չափազանց անպիտան են
իրենց «աշխատանքային դարձա-
կանությունների» ու քանի որ դեմ
ուղղված յուրաքանչյուր «ոսնձգու-
թյան» դեղում: Չեն զիջում իրար
եւ չեն գոհանում նաեւ ստացածով:
Երբեմն էլ առարկում են, ավելին
դառնալու:

Մուրացականության ոլորտները
բոլոր ժամանակներում էլ այս կամ
այն չափով եղել է: Նախկինում
(եւ ներկայումս էլ) ՀՀ ֆր. օրենս-
գիրք, հոդվ. 225) մուրացականու-
թյամբ կամ քաղաքացիկու-
թյամբ զբաղվելը համարվում էր
երեւոյն զրանգի արարք եւ դատա-
վում էր ազատազրկմամբ մեկից
մինչեւ երկու տարի ժամանակով
կամ ուղղիչ աշխատանքներով
նույն ժամանակով: Ավելին, նույն
արարքը, եթե կատարվել էր դրա հա-
մար նախկինում դատաբարված
անձի կողմից, դատաբարվում էր ավե-
լի խիստ՝ մեկից մինչեւ երեք տարի
ժամանակով:

Այսօր, իհարկե, չի կարելի միա-
նշանակ նայել հարցին: Փաստը
մեկն է կա գործազրկություն, բայց
չկա եւ դժվար է հաշվարկել, թե
ամեն Դայալիլի մեզ հանդիպող
մուրացականներից՝ քանի՞սն են
զրանցված զբաղվածության կեն-

րունում: Զանի՞սն է գործազրկու-
թյան նորաստացել: Չկա եւ, հա-
մոզված են, որ հաշվարկելու դեղ-
ում, նրանց թիվը էլ կլինի: Պաս-
ճառը մեկն է նրանց մեկ-երկու օր-
վա նկատմամբ անովազն գերազան-
ցում է այս սեսակ նորաստացելին:
Բայց ո՞նք մեկով կանցնի եւ, ընդ-
հանդառնալով, ո՞նք է զիջել հաշվար-
կել նրանց մեծված գրողաների
առավելագույն առաձգականու-
թյան չափը: Մեկ այլ հասկանա-
կան ողես մինչեւ 14-15 տարեկան-
ները ներկայումս են անդամա-
նորեն որոշեալ հիվանդ ծնողի կամ
ծնողների միակ խնամակալ կամ
ընդհանրապես ոչ: Միջին տարի-
քի անձինք հանդես են
գալիս հիմնականում
փախստականի կարգա-
վիճակով, քանի որ Կրաս-
նոդարից, Մոսկվայից
(համեմատյան դեղու, ներ-
կայումս են, ի՞նչ կա-
րող եւ անել), չունեն
ոչինչ, իսկ ավագ տարի-
քի անձինք ներկայումս են
որոշեալ միայնակ կեն-
սա քո ը ա կ ա ռ ու ն ե ՚,
ոնանք էլ առանց դրա:
Որոշեալ կանոն, հրաժար-
վում են դասախոսել
«Որեղի՞ց եմ» հարցին:
Հասկանալի է, ավելին
չես իմանա, չեն ասի...
Միգուցե կոմերցիոն
գաղտնի՞ք է, չլինե՞մ:

Անհանգստացնող է
նաեւ դուրսը փողոցով
փոխարինած անչափա-
հասների աճող թիվը:
Անվիճելի է, որ նրանց
դասախոսական աշ-
խատանքները գտնվում են
գրողական մակարդակի

վրա, վարի վերահսկողությունը
օղից կախված, իսկ բարձրորո-
թյան օրեցօր ընդլայնվող մրուդու-
րում բացառված չէ, որ վաղը, մյուս
օրը նրան էլ բողոքեն «մինի»-մու-
րացականությունը եւ համարեն
իրավախախտ անչափահասների
քարերը: Ծոռոտանք, որ այդ ար-
քիում նրանցից յուրաքանչյուրն
առանց առանձնակի բարդույն-
ների եւ նույնիսկ գերազույն մղու-
նով կարող է ազդեցության սակ-
նակել եւ գործի դառնալ հանցա-
վոր խնդրի ձեռքին:

Մտածելու էա՞ս քան կա: Զանի
դեռ նրանք չեն խաղվել մուրի ճա-
հիճը:

Միջազգային

Էստնիա. Օսարերկրյա ներդառողները ազակցություն են փնտրում

Քարթոն Ֆինլանդ. «The Baltic Times»
Լիսվալյի օսարերկրյա ինվեստորների համայնքի ներկայացուցիչներն ասում են, որ վերջապես նրանց ձայնը լսելի եղավ կառավարությունում և այժմ ներդառողների դրամաների քարտեզագրման նույնպես զգուշ գնահատում է տնտեսական դաստիարակում:

Եղևելով վիճակագրական տվյալներից օսարերկրյա ներդառողները Լիսվալյում ետնդետալան ժամանակաբաժանի քարտեզագրմանը 161 մլն դոլար 1994 թ. ընկած միջև 49 մլն դոլար 1995 թ.:

Այս միտումը աստիճանաբար Լիսվալյան ներդառողների գործակալությունը դեկտեմբերից սկսած հանդիպումներ է կազմակերպում օսարերկրյա ներդառողների և տնտեսական դաստիարակների միջև:

Վերջին հանդիպման ժամանակ, ապրիլի 1 ին, օսարերկրյա ներդառողները դաստիարակներին հայտնեցին իրենց դժգոհությունը երկրի կարգավիճակի վաղուցյան հետ ունեցած ոչոր լինելի, մաքսային համակարգի և բյուրոկրատիայի հետ կապված, որոնք խոչընդոտում են աղյուսակներում գնվող ներդառողների աշխատանքի և, հետևաբար է, են նաև դաստիարակներին այստեղ գալուց:

Ֆինլանդ Ասկինտոնը «Ֆինլանդ Մոնիթոր Լիսվալ»-ի գլխավոր սնորհոր է երկրի անհատապետ օսարերկրյա ներդառողը ասել է, որ քառասուն օրերից հետո համակարգի հետ կապված ոչոր լինելը և օրենսդրության համակարգի փոփոխությունները

ընտրում են ոչ միայն Լիսվալյին, այլև ամբողջ Արևելյան և Կենտրոնական Եվրոպային:

Այնուամենայնիվ, նա ասել է, որ ասանց ներդառողներին հրապարակ մեծ քանակությամբ օտարերկրյա փողերի և փողերի փոխանցումները համակարգ ունենալ է, ասել է Ասկինտոնը:

«Օսարերկրյա ներդառողների խթանման միակ միջոցը է արագ և արդյունավետ և դարձ կարգավորումների համակարգ ունենալ է», ասել է Ասկինտոնը:

Գինսարա Ռիմսելիսը. «Kraft Jacobs Suchard»-ի գլխավոր սնորհոր, երկրի խոտրագույն ներդառողը ասաց, որ հումքի ներմուծման քարտեզագրման քարտեզագրում են «Kraft

Jacobs Suchard»-ի որոշ արտադրանքների գները մինչև արեւմտյան մակարդակը:

«Լիսվալյան ունի աշխատած արտադրանքները դրսեցնելու, բայց այդ անելու համար մեծ ջանք է հումք ներմուծել», ասել է Ռիմսելիսը:

«Kraft Jacobs Suchard»-ը վճարում է 35 տոկոս ներմուծման մաքս խաղաղապարտ օտարերկրյա համար, որն օգտագործվում է ընկերության հրուսակազմաբաժանում: Համարի համար նույնպես ընկերությունը վճարում է 35 տոկոս ներմուծման մաքս, ինչպես նաև 15 տոկոս ակցիզային հարկ:

Ինչպես, Ռիմսելիսը և մյուսները ապրիլի 1 ի հանդիպման ընթացքում ասացին, որ խնդիր ոչ թե հենց օսարերկրյա ներդառողների փնտրելը օրենսդրության մեջ է, այլ նրանց կիրառելի մասնաճիւղերում կարգի մեջ: Նա ասաց, որ օրենսդրությունը դրամ կարող են մեկնաբանել սարքեր կամ մեկնաբանել օրենքի, ոչ թե օրենսդրությունը:

Ինչպես, Ռիմսելիսը և մյուսները ապրիլի 1 ի հանդիպման ընթացքում ասացին, որ խնդիր ոչ թե հենց օսարերկրյա ներդառողների փնտրելը օրենսդրության մեջ է, այլ նրանց կիրառելի մասնաճիւղերում կարգի մեջ: Նա ասաց, որ օրենսդրությունը դրամ կարող են մեկնաբանել սարքեր կամ մեկնաբանել օրենքի, ոչ թե օրենսդրությունը:

ուղանալ ավելի դաստիարակների վրա - որոշ կոտորածներ կան իրենց դաստիարակները չկատարող: Չնայած նա ասաց, որ դաստիարակները դրամ կարող են մեկնաբանել սարքեր կամ մեկնաբանել օրենքի, ոչ թե օրենսդրությունը:

«Այս հանդիպումները աստիճանաբար հանդիպել էին փոխնախագահ Արյո Ֆալ Սյեզելիկուսի հետ, Միլյան ասաց, որ հարցերից աստիճանաբար գնում են նախնական և ոչ թե վերջնական փուլում:

«Այս հանդիպումները աստիճանաբար հանդիպել էին փոխնախագահ Արյո Ֆալ Սյեզելիկուսի հետ, Միլյան ասաց, որ հարցերից աստիճանաբար գնում են նախնական և ոչ թե վերջնական փուլում:

Արյունները կախված կլինեն այն բանից, թե որն է դրա կարևորությունը:

Անգլերենից թարգմանեց Գոհար Միսասյանը

Ասիա

Տեղիկ ընտրողները հնարավոր է, որ երես թեմեն երկար իշխող կուսակցությունից

Ռիսոլ, Հնդկաստան: Այս փոքրիկ քաղաքակալը Քիտաի նահանգում է 850 հազար գյուղերից, բայց այն մի փոքր ավելի աղքատ է, և քան աստիճան: Կյանքն այստեղ է փոխվել այն ժամանակ, երբ Մոհանդաս Գանդինի ֆալյուն է երկրում, քաղաքակալը դաստիարակել է ճշգրտումը և որ, այստեղ կոչված, անձնանկախությունը «Աստիճանական»:

Այժմ, երբ Հնդկաստանի 590 մլն ընտրողները դաստիարակում են համընդհանուր ընտրության, որն սկսվում է արագ օրը և ավարտվում մայիսի 7-ին, Գանդինի սկսած խոստումները արդարևորեցին զրկաններից ազատելու մասին, բայց երբ հետևաբար երկու Ռիսոլում չկա ուղղման քաղաքակալում ու հիվանդանոցային առաջնություն, ոչ մի արտադրանքից չէր հասկանալիս ինչ է, գյուղի բնակիչները գնում են մոտակա քաղաքակալը հավաքելու վազմունքից քաղաքակալում գործը: Նույնիսկ Գանդինի մասին հիշողությունն է խալվել, գյուղացիներից ոմանք նույնիսկ չեն կարող հիշել անունը: «Գանդինի», հարցրեց Փանմախյա Գեդին, մի հիսունայնյա այր: «Այդ Գանդինի մեծ չգիտեմ», ասաց սիկին Գեդին: «Բայց Լալո Յադաջ Զադալին մեծ գիտեմ»:

Պարոն Զադալը անասնաբույժի որդի լինելով, իր կարիերն օգտագործեց դաստիարակ համար Քիտաի ակադեմիայի քաղաքակալում գործի երկրի վարչապետ, և այն, ինչ Գանդին էր նրանց համար աղբյուրի դաստիարակում:

Նա օրինակ դարձավ ժողովրդական գործիչների համար, որոնք Գանդինի քիլոնցի սակ կոչ արեցին նրա ժառանգորդին, Կոնգրեսի կուսակցությանը, որը դեկադար դիմում էր Հնդկաստանում անկախությունից չորս տարի անց:

Այս քաղաքակալում գործիչների կոչ այն գործունեությունը մեկն էր, որը ընտրության արդյունքում դարձրեց ավելի անստյալ, քան ասանայակներ ի վեր եղել էր:

Հիմնական քաղաքակալում գոյացրելու այս ալիքը, այս լիդերները դժգոհություն աստիարակներ չափաբանների արդյունքում, որոնք ասանայակներ արտադրել են կրթված, քաղաքային և համայն արեւմտակազմված կիսային կողմից:

Երբ փնտրությունն ավարտվել է, հնդկները, հավանաբար, կարող են կառավարությունում մանրանքի մի ժամանակաբաժան: Հարցման համաձայն, երեք հիմնական քաղաքակալում բոլորից ոչ մեկը Կոնգրեսի կուսակցությունը, այ թեև Քիտաի քաղաքակալում կուսակցությունը և կենտրոնական ու միայն ուժերի այլանց, որը հայտնի է որոշ ակադեմիկներ և այլ ակադեմիկներ, հավանաբար, չի գրավի 545 տարեկան դաստիարակ ստեղծելու մեծամասնությունը:

Անգլերենից թարգմանեց Գոհար Միսասյանը

Անգլերենից թարգմանեց Գոհար Միսասյանը

Հաղափակ անցում

Թուրքիան և Հայաստանը Ֆրանսիայի ծրագրերում

Վերջերս թուրքական «Միլիտեր» թերթի Ֆրանսիայի քրեական հարցազրույց է ունեցել նախագահ ժակ Շիրակի անձնակազմի խորհրդակցական Պիեռ Լըյուրի հետ: Ըստ լուրերի, վերջինիս դաստիարակներում կարելի է փնտրել նաև Ֆրանսիայի դաստիարակները սեփական մեծ համար կենտրոնական մի քանի հարցերի մասին:

Չորսյի թեմաների արդյունքում քաղաքակալում լայն է: Դեռ սկզբից Պ. Լըյուրի ցեղանուն է, թե Ֆրանսիան ինչպիսի մեծ կարևորություն է տալիս եվրոպական միության հարազատ թեմին և այդ թեմի կարևորագույն երկրի՝ Թուրքիային:

Լըյուրը ակնարկում է այն մասին, որ երբ եվրոպայի բոլոր երկրներն ընդունում են միայն Թուրքիան է մեծ մասն արժանանում, դրա դաստիարակներն և աստի, Թուրքիայի իսլամական երկր լինելը է, ինչի մասին ավելի խելամուռ է քարտեզային լայնությունը: Նման մոտեցումը Լըյուրը գնահատում է ծայրաստիճան վստահալոր, թե կարող այն բանի համար, որ Թուրքիան հիշյալ արածաբանի ամենակալուն է հզոր երկիր է: Ուստի ընտրությունը չի փոխում նաև այն հարցաբաններ, որ Արաբիայի ժամանակներից ի վեր այս երկիրը հանդես է բերում ընդգծված արեւմտյան կողմնորոշում, ինչպես նաև ծագում դեռի աշխարհիկ հասարակություն: Այնպես որ, ըստ Ֆրանսիայիցիների, երբ եվրոպական ընտանիքը կազմավորվի ասանց ԱՄԿ-այի այլ բան չի մնա, քան կողմնորոշվել դեռի Միջին Արևելք:

Իսկ ինչից կարող է զրկվել եվրոպական մեծ հավանական քաղաքակալի դեռում: Պ. Լըյուրի համոզմամբ, եվրոպայի ստիպված կլինի գոհել իր հարավային թեմի կայունությունը, որի միակ երաշխիքն այսօր դիմում է Թուրքիան:

Գոհար Միսասյանը

Նաև է Ֆրանսիայի քաղաքակալի կենտրոնական օրակարգում մի երկրի մասին, որի թեմ ներառական կյանքը է թեմ արտաքին հարաբերությունները այն լին ընկնում այս նախնական օրակարգում անկախությունը:

Ինչպես, աստի անցնելով անմիջապես է նախագահի խորհրդակցական անցում է կատարում մի նյութի, որը մեծ աստի է հետաքրքիր: «Կայունություն» ասելով Լըյուրը, դարձվում է, նկատի ունի Կիտոսի, Էդյան ժողովի և հասկանալիս Հայաստանի անդրադարձումը, որովհետև «Հայաստան ինչ համար հատուկ արժեք է ներկայացնում»: Իսկ թե ինչու, դաստիարակը չի ուսում: «Հայերի հետ ակադեմիական ուղի կարող է թագ մարտիկ անգամներ այցելել եմ Հայաստան: Անցարթը լին այն քոլոր ցավերին, որոնք դաստիարակ ընթացքում բաժնի ընկան այս փոքրիկ երկիր: Հայերին էլ, թուրքերին էլ աստի միտում: Հայաստանն անցյալում սուրբ» մնացած լինելով Ռուսաստանի ու Թուրքիայի միջև: Ֆրանսիայում ծագումով հայ մեծ ընտրողների քիվը քաղաքակալում է: Ամեն առիթով ջանալով եմ օգնել այդ հավանականությանը: Կարծում եմ, որ գոհն Հայաստանի երկրորդ (անկախ) հանրապետության իրավունք է՝ այսուհետ արդե անկախ է կրկին ընկնելու Ռուսաստանի ձեռք: Թուրքերի է հայերի միջև նախկինում ինդիվիդուալ մեծ ծագել, սակայն Ասամ քուլում մեծ թվով հայեր են աղյուսակ, և երկու հավանականությունների միջև ավանդական քարտեզային գոյություն ունի:

Մի քանի վիճարկելի դրոյսներով այս սեփական, որը թեմես այս կերպ չէր էլ կարող լինել, քան որ ասվում էր թուրք ընթացողի համար, այնուհետև անտիպային քաղաքակալում է մեծ թեմում, որոնք Պ. Լըյուրի աստիարակներին արածաբանական եզրահանգում է

դաստիարակում: Գարզում է, որ ըստ նրա, Հայաստանին ներկայացնելու լայնակալում արտաքին Թուրքիային գորակցել է: Թե այդ գորակցում ինչպես թեմի անդրադարձում Հայաստանի կենտրոնական քաղաքակալում անկախությունների հետաքրքիր վրա, դիվարանում են կատարել: Իսկ մինչ այդ Պ. Լըյուրը արտադրում է վստահեցնել, որ եվրոպայի թեմ է հավասար գործընկեր նկատի Թուրքիային և վստահի նրան, մանավանդ երբ ԱՄԿ-ային հայտնել է, թե եվրոպային լիարժեք անդամակցության դեռում կարող է հրաժարվել ազատ քաղաքակալում իրավունքից՝ հասկանալով, որ դա մեծ դեր ունի Արևմուտքի մեծ մեջ:

Հայաստանի խորհուրդը աստի հետ մնալ Ռուսաստանից՝ Լըյուրը միտումնաբեր ժամանակ նույն է, որ այդ երկիրը վստահ չի ներկայացնում եվրոպայի համար, իսկ Ֆրանսիան չի դադարում հանձնի Մոսկվայի սեսիոն իր երթման ու ներկայիս դաստիարակներ: Առավել էս հիմա, երբ ինչ հավանական է համայնակարության վերադարձը: Դեռ է Ռուսաստանի նկատմամբ ընթացում հանդես թեմ: Իսկ այդ երկիրն անցյալով անվստահության հարցերը թեմարում են համագործակցությունը սերտացնել Ռուսաստանի ակադեմիական նախկին գոտիներում, որն էլ քաղաքակալում կրկին անցնում է նաև Հայաստանին: «Այստեղով մեկ անգամ էս ցեղանուն է Թուրքիայի կարևորությունը: Ես հարկ է, որ այդ երկիրը անհատապետի Հայաստանի սահմանը՝ փրկելով այդ երկիրն ինդիվիդուալ լինելուց: Հայաստանը մեծ դիվարություններ է կրում քաղաքակալում դաստիարակները աստի արածաբանական եզրահանգում է

Տիգրան Լեւոնյան

«Ինչ միշտ գրավել է ծիսական թատրոնի գաղափարը»

Օպերային նոր թատրաշրջանը կսկսվի մայիսի 19-ին

Հայաստանի թատերական գործիչների միության վերջերս անհամաձայն «Արավազ» մրցանակին հանրահայտ դերասաններ Կարոյ Խաչվանիյանի և Ժաննա Թովմասյանի հետ միասին արժանացավ նաև Ազգային օպերայի և բալետի թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար և սնուցիչ Տիգրան Լեւոնյանը:

Պրն Լեւոնյան մի քանի անգամ արժանացել էր «Չեզ Թեյ» մրցանակի և ուղևորվել էր իտալական քաղաքներում իր խմբի հետ: Նրա «Արավազ» թատերական մրցանակն անձամբ Չեզ հասնում էր:

Անմիջապես նկատվում էր այն ավելի քան իննսուներեք տարեկան արվեստագետը: Բանն այն է, որ 6-7 տարեկանում, երբ նա ծնվելու էր մեր թատրոնի նոր դերասանները, այնպես առաջ լուսավորված և հզոր դասակարգային անձնավորություն էր, որ խորհրդանշաբար էր նրան արվեստի հետ կապելու համար: Այնպես որ, նրա արվեստագետությունը, որն իր գեղարվեստական արժանատիքներով և իր հոգով: Ես միշտ ուզեցիք ինձ հետ այնպիսի թատրոնով, որի գլխավոր դերերը լինում էին: Դերասան, որ սրտապետ է դերասանական արվեստին, թե երգարվեստին, թե դրամային ոլորտներին: Իմ համոզմամբ, երկհարյուրամյա հայոց թատրոնը կարծես եղել է նախակիր:

Իր օպերային ժանրի, օպերային մասնագետների Այս իմաստով արտավազայան, այսինքն ճշմարիտ համաձայն վաճառքային սկզբունքներ էր ընկած մեր այսօրվա թատրոնի հիմքում: Ինձ միշտ էլ գրավել է հենց ծիսական թատրոնի գաղափարը: Վերջին հաշվով ի՞նչ արիա, եթե այն արդի էլ, ի՞նչ մեծախոսություն, եթե խոսում էր:

Ունենալով բնորոտ և արդյունավետ կատարողական-ստեղծագործական կյանք և այժմ էլ ղեկավարելով մեր երաժշտական մայր թատրոնը, թվում է, թե դուք յուրիշ ունենալ չի բազմաթիվ ծրագրեր: Այդպիսի է արդյոք:

Դժբախտաբար, ոչ: Արդեն շուրջ 10 տարի է, որ գրել եմ մի լիբրետո Երևանի մասին: Ոչ թե մի քան կոմպոզիտորներ փորձել են երաժշտություն գրել, բայց չեն հաջողվել: Երաժշտություն գրելուց զատ, օպերային կոմպոզիտոր ոլորտում ունենալ նաև բնական դրամատուրգի վարդապետություն, երգային արվեստի բարձր իմացություն, երաժշտական կերպարներ ու իրավիճակներ ստեղծելու հմտություն, երաժշտության մեջ թատրոն և թատրոնում երաժշտությունը սեղանելու կարողություն: Ըստ եմ ասում, թե ունենալ չափազանց կոմպոզիտորներ: Բայց, ցավով արի, օպերա գրող սու-

ղանդավոր ոչ մի կոմպոզիտոր չունենի:

Գրել եմ նաև մանկական մի օպերայի լիբրետո, որ կոչվում է «Իմ արևոտ առավոտը»: Այն Գյումրիի ամերի-

այց նյութ նվիրված հայրենագրություն էր, որի հիմնամտային է լրանում այս օպերան:

Մեղանիս վրա է մի սցենար, որի միջոցով «Պողիկոս» օպերան է դրա-

կյան օրբանոցի մասին է, մի ամերիկոս մասին, որ անցել է հայկական սոցիալիստական ճամփաներով և սեփական աշխարհը սեպե հայրության աստղադիտակներով: Ֆիդայի ամառում կորսից հետո նա հավաքում է հայ մանուկներին և խնամում նրանց: Սա նա երաժշտություն գրող չունեցավ: Ով վերջից, հուզվեց, սխալագույն, բայց հետ երաժարվեց: Տիգրանյանը ոլորտի ասում, որ այսօր օպերա գրելու համար վճարող էլ չկա: Ունենալ մեկ

բնագրության երգանուն, որ համընկավ համազգային ընդգրկումի օրերին: Այս երկու իրադարձությունների համադրումն, իրոք, անչափ հեռավոր է: Երաժշտական այս ֆիլմը ոլորտի ընդմիջվել վավերական կարգերով, ներառել իրադարձություններ օպերային ներսից և դրսից: Դժբախտաբար, դեռևս կատարյալ չափում ոչ մի գործնական արձագանք չկա հիշյալ ծրագրեր ֆինանսավորելու առումով:

Հուսամ, ինչպես, որ դրամաները կբարեկամվեն և կիրառվեն թե այդ, թե մնացյալ ծրագրեր: Իսկ ի՞նչ կասեմ առաջիկա օպերային թատրոնի մասին, ե՞րբ է այն սկսվում, ի՞նչ անակնկալներ ունեմ հանդիսատեսի համար:

Նոր թատրազգային բազմում է մայիսի 19-ին: Մինչ այդ Զրաբույսի Լիոն Բաղդասարյանի գալուցից քաղաքային մի խումբ, որ հանդես կգա երկու ներկայացումներով մայիսի 13-ին և 14-ին: Այսօր օպերային թատրոնի բնույթը արձանագրվում է Տիգրան Պետրոսյանի անվան շախմատի միջազգային հուշահամաժամանակահատվածում: Սկսվում են աշխատանքներ Լեոնելովալյոյի «Պայացներ» օպերայի վերաբնակարգում ուղղությամբ: Ի դեպ, դա եղել է իմ առաջին բնագրությունը Ազգային օպերայի և քաղաքային թատրոնում, որ ժամանակին կարծես թե չընկալվեց և դա արժանավոր չզգեստացվեց: Կարծում եմ, մեր համերաշխ թատրոնի ուժերով կկարողանան վերականգնել 1-2 այլ ներկայացումներ ևս Պուշկինի «Չիլդրոն սան» և Ռուսիայի «Սեյլյան ապրիլ» օպերաները:

Զուրաբ Կարեց Լեւոն Լաճիկյան

Արվեստ

Ռուսական ռեալիզմը եւ ազգային ավանդների վախճանը

Սարկ Եզզալ Կարմիր հրեան 1915թ.

բյան գրեթե անփոփոխ կարգը, իսկ գեղարվեստական կյանքում փոփոխական ռեալիզմը, սոցիալական կենցաղային բնույթով, տեղափոխվել էր Երևանում և այլն:

Ազգային թատրոնը, որ հայտնի էր ճիշտագույն վերացմանը, նոր-նոր հայտնաբերում էր կատարողական ավանդույթներ, մինչդեռ եվրոպայում արդեն մոտ էին գործում իմպրեսիոնիզմները: Անդրադարձը հարազատ դաստիարակությանը, բնութագրեր, կենցաղին, սովորույթներին ներառված միջոցով, ազգային մշակույթի ձևավորման տրամադրություն էր ստեղծում և ռեալիզմը դարձավ գաղափարական վախճան, որ ոչ թե էր դաստիարակող և դաստիարակող մասնավորապես և հասարակությանը ընդհանուր առմամբ, արտաքին անընդունելի կամ անընկալելի ազդեցություն էր:

Մեր դարակերպի միտում կար ազգայնացնել նոր սոցիալ-սենսուական հիմքի վրա ձևավորվող մշակույթը ոչ թե գեղարվեստական արտահայտման մեջ փառացնելով, այլ նոր գիտակցության հողի վրա նոր գեղարվեստական մասնություններ և ձևերի որոնումներով: Այս կիրառվել է մեծ փայլուն դրամայի սակայն, դասական ճակատագրով դարձյալ չհասցրեց ստեղծել սեփական հասարակական մրցույթը, փանդի վրա հասավ բոլորիկյան հեղափոխությունը, և ռեալիզմը մասնություն միակ քույր-յարեղի ձևը դարձավ:

Երկրորդ փակվեցին բոլոր լուսամուտները, և փերված աղյուսների փոխարեն երկարաթիթղներ ազդեցվեցին: Բնական լույսից զրկված ինտերյուրում, մրուրյան մեջ դժվար է հարդարել միջավայրը, առանձնապես երբ ընտրության հնարավորություն չկա: Փակ համակարգում ազգային ինֆանտիլություն հաստատելու փորձը յուրօրինակ իմաստով դասակարգից, փանդությունից մինչև կեղծ հոգեբանություն էր, որ առավել վստահավոր էր ու հարթահարված չէր ցայտը երկաթի ստանդարտներով բարդանալու:

Վեր նվազող ժամանակի բնագրում կատարեց անզան ճշգրիտ գիտությունների անմասնադեղ անը, փանդի որ իր էությունը անբարոյական փիլիսոփայությունը, որով առաջնորդվում էր երկիրը, անխոստանելիորեն ազդեց նաև այն ոլորտների վրա, որ կարծես թե գաղափարախոսական միջամտությունը չէր յունել: Բայց ինչ-

դեմս բազմիցս փաստել են բնական գիտությունների բոլոր կորիֆեյները առանց հոգու ոչ մի առաջընթաց լինել չի կարող, և չկարող էր իսկ ռուսացիներից միայն խորհրդային ժամանակահատվածում կամ մեծագույն գիտնականի համար հոգու բրդիսի հնարավորություն չէին բողբոսում:

Չափազանցություն չի լինի, եթե ասենք, որ համաբարեհային գերեմությունը փլուզվեց ռեալիստական մասնությունը զանգվածներին սթարտարված հակակրեթիվայի դասճանաչ: Խորհրդային ֆաղափարուն փաստերն դարձան դարձված էր առաջին անհրաժեշտության բոլոր աղյուսների ոչ էսթետիկական մասնությունը: Արդյունքում, որոնց զգալի սեպակների արական առումով ոչ միայն չէր զիջում, այլև համարյա գերազանցում էր արեմոսյան համարժեքները: Բայց ռեալիզմով առաջնորդվող հակադրության ուղին դառնալու էր, որդեակի այդ ամենը մարդկանց մասնագրի հակակրեթիվական վիճակում: Եվ եթե այդ ռեալիզմը կարճ ժամանակահատվածում խանութից սեղավոխվում էր ցուցադրանքի գարմանակի ոչինչ չկա, փանդի մշակույթում գերիշխող ճաշակ էր, որ սարսափում էր ստիպող օղակների վրա, իսկ հետո, ժամանակի բնագրում իր հայրենի արտադրանքներում ստանում վերելում:

Երկար լուսամուտներ քաղելու նախնի այնքան մեծ էր, որ գամեր փաշելու ուժից վզվեց որք արեմոսյան դասը: Ընդ որում, դասը նախնի փլուզողների մի սպար հասվածը դա անում էր ասանայակներով գողված բնական դասանցմանը: Այդ բոլոր նախնի գեղարվեստական դասանցմանը վերջիվերջը հարգող ճաշի համար: Բնականաբար, զանգվածն այնքան էլ չէր մասնագրվում, թե իրականում ինչ էր քանակված Արեմոսի հեղափոխությանը էսթետիկայի սակ և որքանով էր դա նախնի մասնագրի լինելու իրեն զանգվածին:

Ինչպես մյուս այլ ոլորտներում, մշակույթում ևս փոխանակվեց ոչ այն խորհրդային, որն աղյուսում էր Արեմոսի կենսունակությունը, այլ քվում նաև, մշակութային իրականության կենսունակությունը, այլ արտաքինից արձանագրող, ճշգրտող մակերեսային երևույթը դասարարական դասակարգում և հաստատման ներկայացված մեղի մանկանունիները ցուցադրանքից մինչև ավանդականներին առաջին դիրքեր գրաված նուսական գրավոր խոսքի հարմարեցում Արե-

մոսի վաղաճակի բայց մոդայիկ ոճերին:

Այսօր հիասթափությունը դաստիարակների հերթական չնստված բացման հետևանքներից համակել է բոլորին: Ոգևորության եռուզեղից հետո փորձում են արել որք, վերադարձնել դասական ինտերյուրի հին «ժամ»: Կրկին փնտրվում են առաջին ևս դարձել «փողկեր վերջնականապես քաղել, թե չքաղել», «լուսամուտ դնել, թե չդնել» հիմնահարցեր: Տան կառուցման ճարտարապետների վիճարկությունը մասնակից են բնականաբար և արվեստի մարդիկ: Ինչպիսիք ոլորտ է լինի ինտերյուր: Հասկանալի է, որ գեղարվեստական կյանքում հնչողություն է ասանում դասական ազգային ավանդույթները վերադաստիարակող գաղափարը: Սակայն որ ավանդույթներ, Պարզվում է ռեալիստական «միայն ռեալիզմ է դասական ոգու արտահայտման սկզբունքը» կոչն աստիճանաբար սովորի հնչել էր դասական արվեստի մեծերի երգանակում, որոնք ազատությունների շրջափոխի կարճատև դասից հետո կրկին ի դեմս դեռություն, ֆաղափարական հեմարան են ստանում:

Այնպես է, որ նախնաառաջ, ցանկացած գնով հակադրվելու ֆաղափարական դասակարգը: Եր ինչպես դա հիմնականում լինում է Ռուսաստանում ոչ դասվիրաստների և ոչ էլ դասվիր կատարողների համար հարցադրումներ չկան իսկ արդյո՞ք հակադրվելու համար քաղաքականապես գաղափարական հենք կա: Հարցադրումների փոխարեն միանգամայն ասոցիատիվ են դաստիարակել կիր հիմնված կարծես թե վերջնականապես անցյալի գիրկն անցած ճորտախոսական-կոմունիստական գիմանոցի կարեւորագույն միջոցի ռեալիզմի վրա:

Բայց տեղափոխվելու արվեստից հասնում ու փոփոխվելու արած կին կարճատևում նոր դաս չես արի, իսկ հնոսիփի նախնաառաջ երկար չես կարող մասնագրել քարձ օղի փոխարեն: Բնակիցը, որ հեղափոխությունից հեղափոխություն փոխարեն արեց ուս միջին ու կենցաղը, չի կարող այսօր ինֆանտաստիկան հիմն ժողովել: Եվ եթե իսկապես Ռուսաստանի վերադաստիարակում է կին սառնակին, ապա այդ սառնակի մեջ ստեղծված մեկից ու հոգու հունցված բլիթներն էլ չսիրո համ կունենան:

ՆԱԶԵՆ ԿԱՐԵՑՅԱՆ, ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, ՆՈՒՐԱՆՆԻ, ՆՈՒՐԱՆՆԻ, ՆՈՒՐԱՆՆԻ, ՆՈՒՐԱՆՆԻ

